

Voeding bij kanker

post HBO cursus
voor alle diëtisten die patiënten
met kanker begeleiden

keuze uit de modules

1. Basiscursus (2 dagen)
2. Dilemma's en ontwikkelingen (1 dag)
3. Overtuigend communiceren (1 dag)

Accreditatie voor diëtisten
is aangevraagd bij de
Stichting Accreditatie
Deskundigheidsbevorderende
Activiteiten Paramedici
(8 punten per dag).

2012

Module

1. Basiscursus
dinsdag 20 maart, Utrecht
maandag 16 april, Utrecht
2. Dilemma's en ontwikkelingen
maandag 14 mei, Utrecht
3. Overtuigend communiceren
donderdag 26 april, Utrecht
donderdag 24 mei, Eindhoven
donderdag 7 juni, Zwolle

Voeding bij kanker

Kanker is inmiddels de belangrijkste doodsoorzaak. De Nederlandse Kankerregistratie verwacht dat in 2020 bij 123.000 Nederlanders de diagnose kanker wordt gesteld. Het totaal aantal kankerpatiënten in dat jaar is naar schatting 660.000. Iets minder dan de helft van hen zal binnen 5 jaar na de diagnose aan de ziekte overlijden.

Voedingsinterventie speelt een belangrijke ondersteunende rol in de behandeling, zowel in de curatieve als palliatieve fase. Hoe beter de voedingstoestand des te beter de resultaten van de behandeling. Voedingsinterventie is echter niet eenvoudig, want het kankerproces verstoort bij veel patiënten de voedselinname en de stofwisseling. Door weefselschade en functieverlies door tumor-groei en anti-tumorbehandeling, door metabole ontregelingen met bijvoorbeeld het anorexie-cachexiesyndroom als gevolg, maar ook door klachten zoals aversie, misselijkheid, braken en mond- en maagdarmproblemen. Met de gestegen overlevingskansen voor kankerpatiënten is ook ongewenste gewichtstoename een probleem om serieus rekening mee te houden. Aan de diëtist de uitdaging om samen met anderen de patiënt een optimale en passende voeding te bieden. De kennis uit deze post HBO cursus maakt het eenvoudiger om de uitdaging aan te gaan.

HANDBOEK VOEDING BIJ KANKER

Het Handboek Voeding bij kanker is verplichte studiestof voor de basiscursus. Dit standaardwerk (circa 400 pagina's) voor de oncologische diëtetiek is gebaseerd op uitkomsten van onderzoek (evidence based) en op ervaringen uit de praktijk (best practice based) van voeding bij kanker in het algemeen en bij specifieke tumoren. Onder redactie van Jeanne Vogel, Sandra Beijer, Niki Doornink en Anne Wipkink is het boek geschreven door 32 diëtisten met een specifieke deskundigheid. Het handboek verschijnt begin 2012 bij uitgeverij De Tijdstroom. U kunt dit boek met 10% korting bij inschrijving bestellen of in de winkel aanschaffen. Ook deelnemers die zich niet voor de basiscursus, maar voor een andere module inschrijven kunnen dit boek met korting bestellen. De winkelprijs is € 49,00, bij inschrijving voor de cursus betaalt u € 44,00.

Kies de modules die bij uw ervaring passen

De post HBO cursus Voeding bij kanker is voor alle diëtisten die mensen met kanker begeleiden, zowel de ervaren als de minder ervaren diëtist. U kunt uw eigen programma samenstellen door een, twee of alle drie van onderstaande modules te kiezen.

Module 1

Basiscursus (2 dagen)

Doelgroep

Diëtisten die oncologische patiënten (gaan) begeleiden en hun kennis willen opfrissen. De basiscursus is een geactualiseerde herhaling van de cursus in 2008/2009.

Inhoud

Fundamentele aspecten van kanker, kankerbehandeling en voedingsinterventies bij kanker.

Module 2

Dilemma's en ontwikkelingen (1 dag)

Doelgroep

Ervaren oncologische diëtisten, deelnemers aan de cursus in 2008/2009 en deelnemers aan de basiscursus.

Inhoud

Dilemma's en ontwikkelingen in de voedingszorg voor patiënten met kanker.

Module 3

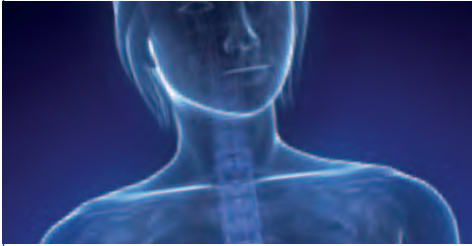
Overtuigend communiceren (1 dag)

Doelgroep

Ervaren oncologische diëtisten, deelnemers aan de cursus in 2008/2009 en deelnemers aan de basiscursus.

Inhoud

Trainen van communicatieve vaardigheden om medezorgverleners te overtuigen van het belang van goede voedingszorg voor patiënten. De patiënt krijgt hierdoor de voedingszorg waar hij recht op heeft. Het zijn kleinschalige, regionale bijeenkomsten.

Basiscursus
cursusdag 1
dinsdag 20 maart 2012, Utrecht

9:00 uur Ontvangst

9:30 uur **Opening**

Dagvoorzitter Landelijke Werkgroep Diëtisten Oncologie,
Jeanne Vogel, oncologie-diëtist, hoofdredacteur Handboek Voeding bij kanker en winnaar Muntendamprijs 2010 KWF
Kankerbestrijding

DE FUNDAMENTELE ASPECTEN

Inzicht in de prevalentie, ontstaansfactoren, het carcinogene proces en de daaraan gekoppelde metabole ontregeling en de behandelmethodes is voorwaarde om een goed voedingsbeleid op te kunnen stellen.

Epidemiologie

Dr. Lonke van de Poll-Franse, hoofd afdeling onderzoek, Integraal Kankercentrum Zuid en associate professor, afdeling Medische psychologie, Universiteit van Tilburg

Ontstaansfactoren

Prof.dr.ir. Ellen Kampman, hoogleraar Voeding en kanker, Wageningen Universiteit en Vrije Universiteit van Amsterdam

Pauze

Carcinogene proces en metabole ontregeling

Dr. Alexander de Graeff, internist-oncoloog, Universitair Medisch Centrum Utrecht

Lunch

Behandelmethoden

Dr. Anneke Westermann, oncoloog, Academisch Medisch Centrum, Amsterdam

VOEDING BIJ KANKER

Kanker kent veel verschillende vormen, verschillende stadia en heeft niet bij iedereen dezelfde impact en voedingsproblemen tot gevolg. Voedingsinterventie bij oncologische patiënten is daarom maatwerk. Handvatten zijn beschikbaar, het is aan de diëtist om die op de juiste wijze in te zetten.

Voedingsbeleid bij kanker: de uitgangspunten

Dagvoorzitter Jeanne Vogel

Ondervoeding bij de oncologische patiënt: screening en diagnose

Saskia Kattemölle-van den Berg, docent Voeding en diëtetiek Hogeschool van Arnhem en Nijmegen; lid projectteam 'Ondervoeding in de eerste lijn' van de Stuurgroep Ondervoeding en lid van de Landelijke Werkgroep Diëtisten Oncologie

Pauze

De anamnese bij een oncologische patiënt

Lisette van Miert, diëtist Instituut Verbeeten, Tilburg, namens de Landelijke Werkgroep Diëtisten Oncologie

Bepalen voedingstoestand

Dr.ir. Peter Weijs, lector gewichtsmanagement, opleiding Voeding en diëtetiek, domein Bewegen sport en voeding, Hogeschool van Amsterdam en coördinator onderzoek, afdeling Diëtetiek en voedingswetenschappen, VU medisch centrum, Amsterdam

17:00 uur Wel thuis

Basiscursus cursusdag 2 maandag 16 april 2012, Utrecht

9:00 uur Ontvangst

9:30 uur **Opening**

Dagvoorzitter Landelijke Werkgroep Diëtisten Oncologie,
Saskia Kattemölle-van den Berg, docent Voeding en diëtetiek Hogeschool van Arnhem en Nijmegen

KLINISCH REDENEREN BIJ KANKER

Klinisch redeneren combineert medische kennis met de eigen observaties en interpretaties van de zorgverlener. Hierbij worden gestructureerd argumenten gewogen en keuzes gemaakt. Bij kanker is dit vaak niet eenvoudig. Door de ziekte, behandeling en mogelijke bijwerkingen zijn verschillende factoren van belang. Klinisch redeneren ligt aan de basis voor de juiste diëtistische diagnose. Aan de hand van een huiswerkcasus worden de diëtistische diagnose, het voedingsbeleid en de interventie uitgewerkt.

Klinisch redeneren bij de oncologische patiënt

Dr. Abel Thijs, internist, Vrije Universiteit medisch centrum, Amsterdam

Klinisch redeneren voor juiste diagnose, voedingsbeleid en interventie

Lisette van Miert, diëtist Instituut Verbeeten, Tilburg, namens de Landelijke Werkgroep Diëtisten Oncologie

Pauze

DE KLACHT CENTRAAL

Kanker en de behandeling daarvan beschadigen vaak zeer verschillende delen van het maag-darmkanaal en andere weefsels die betrokken zijn bij een goede verwerking van het voedsel. De klachten die hierdoor ontstaan hebben vrijwel altijd een negatief effect op de voedselinname. Het verminderen van de klacht kan bijdragen aan een betere voedingstoestand. Oorzaken, gevolgen en mogelijke oplossingen voor de meest voorkomende klachten worden besproken.

Gewichtsverlies en ondervoeding

Dr. Sandra Beijer diëtist/epidemioloog, Integraal Kankercentrum Zuid Eindhoven en lid van de Landelijke Werkgroep Diëtisten Oncologie

KEUZESESSIES TER VERDIEPING

Sessie 1. Mucositis van het maag-darmkanaal

UMC St Radboud Nijmegen

Dr. Nicole Blijlevens, internist-hematoloog | Doris Kalter, diëtist hematologie

Sessie 2. Ongewenste gewichtstoename

Maxima Medisch centrum, Eindhoven/Veldhoven

Rianne van Lieshout MSc, oncologisch diëtist; voorzitter werkgroep diëtetiek Integraal Kankercentrum Zuid en lid van de Landelijke Werkgroep Diëtisten Oncologie

Dr. Goof Schep, sportarts, oncologische revalidatie

Lunch

KEUZESESSIES TER VERDIEPING

Sessie 1. Slik- en kauwproblemen

Universitair Medisch Centrum Utrecht

Drs. Weibel Braunius, KNO-arts oncologisch hoofd-halschirurg | Marja Leermakers, diëtist hoofd-halsoncologie

Sessie 2. Maag-, darmklachten: obstipatie en diarree

VU medisch centrum, Amsterdam

Dr. Ad van Bodegraven, maag-darm-leverarts | Ir. Nicolette Wierdsma, diëtist-onderzoeker

Pauze

Gebrek aan eetlust en smaak- en geurveranderingen

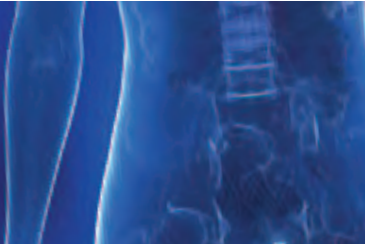
Spreeker volgt, zie www.pitactief.nl

Misselijkheid en braken

VU medisch centrum, Amsterdam

Dr. Ad van Bodegraven, maag-darm-leverarts | Ir. Nicolette Wierdsma, diëtist-onderzoeker

17:00 uur Wel thuis

Dilemma's en ontwikkelingen maandag 14 mei 2012, Utrecht

9:00 uur Ontvangst

9:30 uur **Opening**

Dagvoorzitter Landelijke Werkgroep Diëtisten Oncologie,
Dr. Sandra Beijer diëtist/epidemioloog, Integraal Kankercentrum Zuid, Eindhoven

DE PATIËNT BETER IN BEELD

De klachten, beperkingen en wensen van de patiënt kunnen 'spontaan' in het consult aan bod komen. Daarnaast helpt een aantal tools en vragenlijsten om gericht ook de minder voor de hand liggende informatie boven tafel te krijgen. Hierdoor ontstaat een beter inzicht in de situatie van de patiënt waardoor een betere begeleiding mogelijk is.

De patiënt aan het woord

Jeanne Vogel, oncologie-diëtist, hoofdredacteur Handboek Voeding bij kanker, lid van de Landelijke Werkgroep Diëtisten Oncologie

Patient-Generated Subjective Global Assessment (PG-SGA): wat is het en wat kun je ermee?

Dr. Harriët Jager-Wittenaar, docent Voeding en diëtetiek/senior onderzoeker Lectoraat Transparante zorgverlening, Hanzehogeschool Groningen en diëtist-onderzoeker Kaakchirurgie, UMCG

Pijnbestrijding ter ondersteuning van de voedingsinterventie

Ellen de Nijs, verpleegkundig specialist i.o. palliatieve zorg, LUMC, Leiden

Pauze

ONTWIKKELINGEN IN DE VOEDINGSZORG

Onderzoek leidt tot nog beter inzicht in de rol die voeding bij kanker kan spelen. De resultaten van recent onderzoek en de consequenties daarvan voor het oncologische voedingsbeleid komen aan bod.

Refeeding thuis en in het ziekenhuis

Ir. Suzanne ten Dam, diëtist voedingsteam VU medisch centrum, Amsterdam en mede-auteur van het landelijke protocol Refeeding Syndroom, 2011

Vitamines en kanker: labwaarden cruciaal

Manon Verheul-Koot, diëtist VoedingOnline, Zegveld en auteur e-books en e-learning modules over vitamines

Lunch

Eiwitbehoefte en sarcopenie tijdens herstel en revalidatie

Prof.dr. Luc van Loon, hoogleraar fysiologie van inspanning, Maastricht UMC+, Maastricht

Geriatric navigator geeft een schat aan informatie, ook voor de diëtist

Drs. Huub Maas, klinisch geriater, Twee Stedenziekenhuis, Tilburg en consulent geriatrische oncologie IKZ Eindhoven

Pauze

GESTEGEN OVERLEVINGSKANSEN

Meer mensen overleven kanker, omdat kanker tegenwoordig vaak in een vroeger stadium wordt ontdekt, door een effectievere behandeling en doordat een aantal vormen van kanker met lage overlevingskansen steeds minder voorkomen.

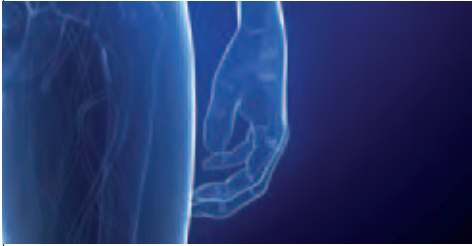
Voeding van survivors

Prof.dr.ir. Ellen Kampman, hoogleraar Voeding en kanker, Wageningen Universiteit en Vrije Universiteit van Amsterdam

Leven met kanker

Drs. Christien de Jong, vrijgevestigd psychotherapeut en trainer, tevens verbonden aan het Amsterdams Instituut voor Gezins- en Relatietherapie (AIGR); hoofddocent opleiding Psychosociale oncologie RINO Utrecht

17:00 uur Wel thuis

Overtuigend communiceren
donderdag 26 april 2012, Utrecht
donderdag 24 mei 2012, Eindhoven
donderdag 7 juni 2012, Zwolle

Deze module voorziet de diëtist van munitie om goede oncologische voedingszorg binnen de eigen werkomgeving op de kaart te zetten. Na afloop van de training kan de deelnemer

- op een proactieve en krachtige manier de boodschap overbrengen aan de verschillende disciplines
- in verschillende omstandigheden het heft in handen nemen, het gesprek aangaan en het gestelde doel bereiken
- zich in elke situatie als gelijkwaardige gesprekspartner opstellen.

De training is kleinschalig met maximaal 40 deelnemers per bijeenkomst.

De training wordt verzorgd door de ervaren trainer en coach Harmien Bonte. Zij is bekend met de gezondheidszorg door haar verleden als manager in de zorg. Harmien Bonte werkt bij Mire-a-se, coaching en training.

Praktische gegevens

Schrijf je nu in op
www.pitactief.nl

Data en locatie	Module 1. Basiscursus (2 dagen)	
	dinsdag 20 maart 2012	Utrecht, Jaarbeurs
	maandag 16 april 2012	Utrecht, Jaarbeurs
	Module 2. Dilemma's en ontwikkelingen (1 dag)	
	maandag 14 mei 2012	Utrecht, Jaarbeurs
	Module 3. Overtuigend communiceren (1 dag)	
	donderdag 26 april 2012	Utrecht, La Vie
	donderdag 24 mei 2012	Eindhoven, Gele Kegels
	donderdag 7 juni 2012	Zwolle, Buitensociëteit

Kosten Inclusief consumpties en BTW

Module	Totaal	Leden NVD/DCN	Niet-leden
Basiscursus en Module 2 en Module 3	4 dagen	€ 725,00	€ 910,00
Basiscursus en Module 2 of Module 3	3 dagen	€ 575,00	€ 715,00
Basiscursus	2 dagen	€ 395,00	€ 475,00
Module 2 en Module 3	2 dagen	€ 395,00	€ 475,00
Module 2 of Module 3	1 dag	€ 200,00	€ 250,00

De kosten kunnen desgewenst verspreid over 2011 en 2012 worden voldaan. Neem daarvoor contact op met PIT Actief.

Studie- Het Handboek Voeding bij kanker is verplichte studiestof voor de basiscursus (zie elders in de brochure).
materiaal De winkelprijs is € 49,00, bij inschrijving voor de cursus betaalt u € 44,00.
Al het overige studiemateriaal is in de prijs inbegrepen. Het is digitaal beschikbaar in verschillende formats: als full colour presentatie, als hand-outsversie en als printversie.

Initiatief Landelijke Werkgroep Diëtisten Oncologie en PIT Actief

Realisatie PIT Actief, **E** scholing@pitactief.nl, **T** 020-6266694/035-6024615, **F** 0412-457402, **P** PIT Actief, Postbus 76, 5384 ZH Heesch.

Participatie Diëtisten Coöperatie Nederland en de Nederlandse Vereniging van Diëtisten.

Aanmelden U kunt zich inschrijven via de website www.pitactief.nl → scholingen of vraag een digitale aanmeldkaart op via scholing@pitactief.nl.

Accreditatie Accreditatie voor diëtisten wordt aangevraagd bij de Stichting Accreditatie Deskundigheidsbevorderende Activiteiten Paramedici. De accreditatie-uren zijn gebaseerd op 6 contacturen en 2 uur voorbereiding per studiedag. Het totaal aan accreditatiepunten bedraagt derhalve 16 voor de basiscursus en 8 voor elk van de twee losse dagen.

Met dank aan